

BOGOLJUB ŠIJAKOVIĆ, *Mythos, physis, psyche. Ogledanje u predsokratovskoj „ontologiji“ i „psihologiji“*. Univerzitetaska riječ, Nikšić – Filozofsko društvo Srbije, Beograd, 1991, str. 434, 8'.

Она што може да се насети од насловот и поднасловот, авторот на ова дело, Б. Шијаковиќ, јасно го истакнува на неговите уводни страни: пред нас е наврќање на грчката културна (филозофска) традиција која парадигматично поставена спрема современата европска, секогаш е патоказ за враќањето кон нас самите, кон нашата сопствена особеност (стр.15).

Вака истакнатиот мотив на иследувањето природно го определува и пристапот кон материјата кој начелно го сведува на илузија секое тежнение кон чиста објективност. Кон своето наследство филозофската мисла не се упатува со намера верно да го реконструира (зашто тоа се амбициите на филологијата), туку да посредува меѓу два временски оддалечени духовни света. Потпирајќи се превосходно на херменеутичките достигнуања на дваесетиот век (Дилтај, Гадамер), Шијаковиќ, доаѓа до констатацијата дека филозофското наследство е отуѓено од својата изворна смисла и наедно е нужно упатено на духот кој го разбира. Оттаму, неговото толкување е секогаш продуктивно – тоа ги обелоденува консеквенциите на наследената мисла, го открива свесното кое е притаено во изворното обличје (стр.14).

Аристотел е прв кој систематски го изградува овој пристап во својот приказ на претсократовците и така остварува лично толкување на нивните основни проблеми. Со тоа филозофијата доаѓа до спознанието за континуитет на своите проблеми, а поимите низ кои тие се пројавуваат добиваат централно место: историјата на филозофијата така се преобликува во историја на главните филозофски поими.

Следејќи ги овие стремежи во својот пристап кон претсократовците, Шијаковиќ се определува за три поими: $\phi\upsilon\sigma\iota\varsigma$, кој ја назначува онтологијата, $\psi\upsilon\chi\eta$, кој упатува на психологијата и $\mu\upsilon\theta\omicron\varsigma$, кој има почетна, изворна позиција во преобликувањето на првите два.

Впрочем, последниов поим е наедно и клучна точка на иследувањето, на што укажува и самиот автор: основна намера е да се покаже дека почетното филозофско прашање „што суштествува?“ во раната грчка филозофија произлегува од нагонот кон онтологизирање содржан во самиот мит (стр.7).

Тоа прашање прв го поставува Талес во рамките на неговиот основен став за водата како начело. Но, во истиот тој став се кријат трагите на митската подлога која авторот ја определува како содржинска, наспроти филозофската димензија како форма (стр.70). За да се разбере последнава, потребно е да се изведе еден „чекор назад“, во митолошкото опкружје на Талесовата мисла. Воден од поновите истражувања во областа на митологијата и културата, Шијаковиќ го усвојува ставот дека митологијата и филозофијата не се непремостливо одделени, дека е можен однос и комуникација меѓу нив, за да на крајот ја истакне идејата за „зачнување на филозофијата во утробата на митот“ (стр.143). Суштествен посредник во таа плодотворна врска е филозофски релевантната особеност на митотворниот дух да онтологизира, пројавена во тео-космо-гонијата: сè што се смета за постојно, мора онтички да биде втемелено во генетската нишка која претпоставува почеток, извор на сето постојно. Генеалоската претстава на *initium*, светски почеток, е широко распространета во најраната грчка култура, а пред сè кај Хомер, Хесиод и Ферекид од Сир. Процесот на онтологизирање во самите пазуви на митот се пројавува како процес на демитизирање и тоа на повеќе рамништа (семантичко, ритуално, јазично) со што се подготвува теренот за појва на филозофијата.

Времето дозрева за раѓање на филозофијата, а Талес ќе го изведе дефинитивниот обрат од митологија во филозофија кога традиционалното митски определено прашање „Што суштествува прво?“ ќе го преобликува во „Што воопшто суштествува?“. Неговиот познат одговор – „вода“ треба да го

сфатиме во духот на Аристотеловата сугестија, како $\alpha\rho\chi\eta$ кое не значи почеток на сè, извор од кој сè произлегува, туку е она што постои во сето постојно, врз основа на кое сè постои. Со овој пресврт ние присуствуваме на самиот чин на раѓање на философијата (стр.134).

Воведувајќи го терминот $\alpha\rho\chi\eta$ во грчката философија, Анаксимандар му дава јасно онтолошко значење на сеприсутно начело надвор од временскиот след и митската насоченост кон хронолошкиот искон.

Со овие определби Шијаковиќ ја завршува својата основна тема – *philosophia in statu nascendi*. Она што следи во книгата е главно посветено на значењето на двата поими: $\phi\upsilon\sigma\iota\varsigma$ и $\psi\upsilon\chi\eta$.

Орфичко-питагорејските идеи даваат силен поттик за ширењето на нехомерската претстава за $\psi\upsilon\chi\eta$. Поради отсуство на изворни податоци, на ова учење може да му се пристапи или преку најраните религиски наслаги присутни во него или преку подоцнежните Платоновите списи. И двата приоди носат свои ограничувања, така што тука посебна важност добива Емпедокле кај кого можат да се забележат видни семантички поместувања на зборот $\psi\upsilon\chi\eta$, додека она изворното значење му се препушта на зборот $\beta\alpha\iota\omega\nu$.

Кај Хераклит $\psi\upsilon\chi\eta$ добива две значења: физикално, кое упатува на воздухот како на една од четирите космотворни сили и психолошко, кое упатува на една „интегрирачка средишна способност“ што содржи логос.

Во однос на $\phi\upsilon\sigma\iota\varsigma$, Хераклит исто така изведува семантичка дихотомија: – едното значење е устројство на секое поединечно нешто, а второто ја претставува целината на сето постојно.

Парменид го запазува значењето на $\phi\upsilon\sigma\iota\varsigma$ како устројство на некое поединечно нешто, но истакнувајќи го генетскиот момент во него, тој му го одзема значењето на вистинска реалност за сметка на новопоставеното $\tau\acute{o}$ $\acute{\epsilon}\omicron\nu$, чии основни определби директно го порекнуваат $\phi\upsilon\sigma\iota\varsigma$.

Емпедокле го прифаќа парменидовското поистоветување $\phi\upsilon\sigma\iota\varsigma = \gamma\acute{\epsilon}\nu\epsilon\omicron\iota\varsigma$ со што на првиот дел од равенката му се одзема онтичкото значење. Она што луѓето го именуваат со $\phi\upsilon\sigma\iota\varsigma$ (што подразбира раѓање и пропаѓање) е всушност $\mu\acute{\iota}\xi\iota\varsigma$ – мешање на четирите стихии.

Напуштањето на елејското единство од страна на Емпедокле сосема се радикализира кај Анаксагора со воспоставување на $\sigma\lambda\epsilon\rho\mu\alpha\tau\alpha$ $\lambda\acute{\alpha}\nu\tau\omega\nu$ $\chi\eta\mu\acute{\iota}\omega\nu$ како несводливо множество кое лежи во основа на сето постојно, додека Демокрит своите атоми ги нарекува $\phi\upsilon\sigma\iota\varsigma$ и притоа го обновува хераклитовското двојно значење на зборот: како целина на сето постојно, односно устројство на поединечното нешто. Тука од особено значење е воспоставувањето на тесна врска меѓу $\phi\upsilon\sigma\iota\varsigma$ и $\psi\upsilon\chi\eta$ која ја означува интеграцијата на физиката и етиката во атомизмот.

Со ова е заокружена глобалната тематска рамка на оваа, според многу нешта, особена книга.

Општ впечаток што останува по читањето е необичната грижливост и совесност за балканските простори со која се одликува овој труд, од сериозноста во приодот кон секој крупен проблем врзан за претсократовската философија, преку искрениот напор да се дојде до сопствен критички став, па сè до скоро потполно елиминирање на баналните но сепак неизбежни печатни грешки. Овде може да посочиме само три забележани: на стр.74, белешка 9 грчкиот збор Ἐλτάμυχος е даден како Ἐλτάμυχος , на стр.92, бел.86 стои *ivojit* наместо *usvojit* и на стр.326 стои *intium* наместо *initium*.

Со оглед на вонредно сложениот и тежок текст за печатење, овие три случаи се поскоро потврда за педантноста со која, очигледно, самиот автор приоѓа кон својот труд.

Посебна слика на нивото на обработката на материјалот е релевантноста на ставовите што Шијаковиќ ги изградува потпирајќи се подеднакво на класичните современи, но и најновите иследувања во светот. Тоа се гледа како во главниот текст така и во белешките кои човек на моменти ги доживува како *forschungsbericht* од областа на претсократовската философија, иа-

ко би можеле да забележиме дека авторот во својата желба да биде исцрпен внесува и низа општо познати факти на најдетален начин што може да делува заморно.

За одбележување е и опширната литература на крајот која се одликува со обемност, современост и критичка селективност, но и со извесно застапување на делата од француското јазично подрачје (отсутствува новата книга на M. Conche за Хераклит нпр.) како и трудовите на автори од помалите средини (нпр. го нема вредното дело за Анаксагора од S.T. Theodorson од Шведска). Тука не може да не ги истакнеме севозможните индекси (locorum, nominum, rerum и verborum) кои зафаќаат скоро 50 страни и ги задоволуваат најстрогите стандарди на научната литература во светот.

Од забелешките што може да му се упатат на делото (во еден ваков кус приказ) ќе ги издвоиме следните три:

Гледано од аспект на композицијата, текстот страда од една латентна двоеност – групата почетни поглавја посветени на произлезот на грчката философија од митот (од I до IV глава) се наложуваат како книга за себе, додека обработката главно на поимите φύσις и ψυχή во натамошниот текст до крајот со мали интервенции може да се издвои во самостојно дело. Нишките што авторот ги плете за да ги поврзе двете страни се премногу слаби за да се почувствува целината.

Понатаму, цитатите кои главно се во функција на аргументирањето и се солидно обработени и преведени, споредени меѓу себе покажуваат извесна невоједначеност со оглед на начинот на кој се презентирани. Еден пример, за да бидеме појасни: во настојувањето да биде изворен, авторот на стр.94 цитира во оригинал еден библиски текст, иако неговата смисла и значење, рака на срце, сосема добро може да ја доловиме и во преводот, па цитатот поскоро прилега на една акрибичка егзибиција, но, затоа пак фрагментот 1 од Хераклит (дискутабилен од филолошки аспект на многу места) го цитира во превод (некои оригинални зборови во заградата тука не помагаат) иако тој текст е во функција на донесување темелни заклучоци за определбата на зборот φύσις.

Трето, необични се имињата на грчките философи дадени во полн номинативен облик (нпр. Homeros, Aristoteles, Melissos), а често изгледаат гломазно и звучат грдо, особено со придадените падежни наставки на српски јазик. Разбирливи се дилемите на авторот околу транскрибирањето на секое поединечно лично име на грчките философи (нпр. зошто Талес, а не Анаксимандрос?) сепак, добро е што Шијаковиќ признава (на стр.8) дека и самиот не е до крај приврзан на „таквата изворност“. Уште подобро е што не бил радикален па придавките изведени од „Homeros“ или „Aristoteles“ не ги претворил во „homerosovski“ или „aristotelesovski“.

Јасно е дека овие забелешки не ги загрозуваат темелните вредности на оваа книга, која верувам, со своето високо ниво поеднакво заслужува да биде учебник за генерации студенти по философија, па дури и по класична филологија, а останува наедно инспиративно четиво и за специјалистите по раната грчка философија.